

Franciška Chwatal je tretja z leve v drugi vrsti v Šoli za zaščitne sestre, generacija 1932/33 (Vir: Nataša Brišnik, Janja Skodlar. Fotografija: Atelier J. Pogačnik, Ljubljana).

Franciška Chwatal (Franja Kiš), prva zaščitna – medicinska sestra na Kamniškem

♦
Irena Keršič

Za Franciško Chwatal sem prvič izvedela pred mnogimi leti ob prebiranju knjige Zgodovina in delo sestrstva v Sloveniji: od prevrata do leta 1934, avtorja Boga Dragaša. V njej je opisal razvoj šolanja za zaščitne sestre od leta 1924 do leta 1934.

V preteklosti je bila v Sloveniji tradicija, da so ženske ob poroki prevzele priimek po možu, ime pa se je skrajšalo ali preimenovalo, zato se je za ženskami izgubila skoraj vsaka sled. Dolgo nisem povezala priimka Chwatal s priimkom Kiš, čeprav sem poznala obe sestri s tem priimkom. V Kamniku se vsak prvi četrtek v mesecu zberejo upokojeni zdravstveni delavci ZD Kamnik. Povabili so me v skupino in ob priložnosti je nanesla beseda tudi na Franjo Kiš. Povezava do Frančiške Chwatal s tem ni bila več daleč, zlasti ne po tem, ko sta njeni hčerki Nataša Brišnik in Janja Skodlar prijazno sprejeli povabilo na pogovor.

Frančiška se je rodila 16. maja 1914 v Ljubljani mami Frančiški, roj. Šimenc in očetu Francu Chwatalu, ki je bil tovarniški delavec. Priimek Chwatal izvira iz Slovaške. Starša sta imela deset otrok, Frančiška je bila zadnja po vrstnem redu. Krstili so jo za Frančiško Marjeto in kasneje klicali Franja. Stanovala je na naslovu Prule 5 v Ljubljani, kjer je končala pet razredov realne gimnazije in se stara 18 let vpisala v Šolo za zaščitne sestre. V Dragaševi knjigi (1938) jo najdemo zavedeno pod zaporedno številko 6 v seznamu gojenk, ki so vstopile v triletno šolo 1932/33 in jo končala leta 1935 z nazivom diplomirana zaščitna sestra.

Po končani šoli je bila izbrana na delovno mesto zaščitne sestre v protituberkuloznem dispanzerju v Kamniku. Baloh (2006) navaja, da je imela protikandidatko, vendar ne navaja, katera bi to lahko bila. Običajno so v tistem času zaščitne sestre nastavljal z državnim dekretom in ne na podlagi izbere. Nastop dela je bil tudi razlog za preselitev v Kamnik. Stanovala je pri družini Vedlin na Grabnu. Gospod je bil dežnikar. Kasneje se je preselila k družini Peterlin na Šutno, kjer je spoznala prihodnjega moža Jovana Kissa (krstno Januš, roj. 9. 12. 1913), ki je hodil v Gostilno Kumer (nekoč tudi trgovina Borovo) na kosilo. V Kamnik se je priselil iz Budimpešte, kjer je bil na šolanju. Sicer je bil rojen v Bečeju v Vojvodini. Poročila sta se 1943. Franja ni uporabljala priimka Kiss, temveč Kiš. Mož je govoril madžarsko, vendar se trije otroci nikoli niso naučili madžarščine, ker Franja tega ni spodbujala. Hči Nataša je bila rojena med drugo svetovno vojno leta 1944. Spominja se, da sta starša najprej živela v turnu v Mekinjah, po vojni pa so se preselili k župniku na Zaprice (vila Planika). Med vojno je bil mož Jovan izdan in obsojen na smrt. Zaprt je bil v Begunjah. Gotove smrti ga je rešilo dejstvo, da se je vojna zaključila. Ogroženo je bilo

tudi življenje Frančiške in hčerke Nataše. Po koncu vojne je bil poslan na rehabilitacijo v toplice.

Leta 1936, ko je Protituberkulozna liga v Kamniku ustanovila in opremila protituberkulozni dispanzer, je Frančiška postala strokovna sodelavka zdravnika Franceta Puclja. Skupaj sta službovala v leta 1938 na novo odprtem zdravstvenem domu v Dereanijevi hiši, kjer sta poleg dela v protituberkuloznem dispanzerju opravljala tudi dela v otroški zdravstveni službi. Prvo uradno zaznambo Frančiške Chwatal glede zaposlitve najdemo v Službenih novinah. Z odločbo Kraljevske banske uprave Dravske banovine je bila 21. junija 1939 z dopisom št. 3710/1 nastavljena za zaščitno sestro v Zdravstveni dom Kamnik za banovinsko uslužbenko in uradniško pripravnico v IX. položajni skupini na dosedanjem službenem mestu. Leta 1941 se je strokovno izpopolnjevala na Golniku, kjer je potekal tečaj za zaščitne sestre, ki so delale v protituberkuloznih dispanzerjih.

V času druge svetovne vojne se je preselila v Ljubljano in se po vojni vrnila v Kamnik. Na področju otroške in šolske zdravstvene službe je delovala do leta 1950, ko je že poznana kot Franja Kiš odšla na delovno mesto medicinske sestre v patronažni službi. Po vojni so zaščitne sestre preimenovali v medicinske sestre. Ko je bilo kolo pretežno še edino prevozno sredstvo za zaščitno sestro, je obiskovala ljudi od Kozjaka do Moravč, jim pomagala in jih bodrila v

Frančiška Chwatal (Franja Kiš),
verjetno leta 1943
(Vir: Nataša Brišnik, Janja Skodlar).

Franja Kiš s hčerko Natašo leta 1946
(Vir: Nataša Brišnik).

njihovih osebnih stiskah in boleznih (Anon, 1991). Službeno kolo so ji otroci uničili na Fleretovem hribu, kasneje je imela službeni motor. Hčerki Nataša in Janja navajata, da je bila pri delu večkrat ogrožena. Pri anketiranju na terenu jo je napadel moški, zato je postala bolj previdna. Imela je tudi bolečo izkušnjo z napadom domačega prašiča.

Leta 1956 jo je Ministrstvo za narodno zdravje poslalo v Francijo na tritedensko strokovno izpopolnjevanje. Pred odhodom je morala opraviti izpit iz znanja francoskega jezika, ki ga je uspešno opravila v Ljubljani. Njeno delo se je nadgrajevalo in dopolnjevalo v Otroškem dispanzerju v ZD Kamnik, kasneje v preimenovanem Dispanzerju za zaščito matere in otroka in enkrat tedensko v ginekološki ambulanti. Bila je družbeno dejavna v času druge svetovne vojne in takoj po njej. Sodelovala je na sestankih, ki so potekali pod okriljem Referata za zaščitne sestre pri Ministrstvu za narodno zdravje. Dobro je zaznavala problematiko slabega prehranjevanja otrok in šolske mladine ter zato predlagala boljšo organizacijo razdeljevanja hrane. Bila je mnenja, da je sestrskas dolžnost delovanje v krajevnih odborih, udeležba na sestankih strokovne organizacije in delovanje v javnem življenju, sicer se bo pri delu znašla sama in osamljena. Upokojila se je leta 1970, umrla 4. 5. 1991 in je pokopana na kamniških Žalah. Med dostopnimi članki v publikacijah najdemo dva njena prispevka.

Z delom na področju boja proti tuberkulozi, zdravstvene zaščite mater, otrok in mladine ter zdravstvenega varstva žensk je začrtala razvoj in vzpon zdravstvene nege na Kamniškem. Upravičeno lahko pričakujemo, da se šolani zaščitni – medicinski sestri, mesto Kamnik oddolži s poimenovanjem ulice, parka, trga ali drugega z zdravstvom povezanega objekta po njej. Druge občine so že prepoznale in cenijo prispevek zaščitnih – medicinskih sester in babc pri razvoju in izboljšanju zdravstvenega stanja občanov.

Vir:

Baloh, S., 2006. *Zdravstvena služba na Kamniškem v 20. stoletju: kakor so jo oblikovali predhodniki in sodobniki*. Kamnik: Studio Dataprint: 76, p. 97.

Dragaš, B., 1938. *Zgodovina in delo sestrtva v Sloveniji: od prevrata do leta 1934*. Ljubljana: J. Blasnika nasl., p. 6.

Geč, M., 1991. *Delavci dispanzerja za pljučne bolezni in TBC Kamnik. In memoriam. Franja Kiš (1914-1991)*. Obzornik *Zdravstvene Nege*, 25(5/6), p. 346. Dostopno na: <https://obzornik.zbornica-zveza.si/index.php/ObzorZdravNeg/article/view/1923>

Intervju Nataša Brišnik, Janja Skodlar, 10. 5. 2022

Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, X., št. 59, 26. 7. 1939, p. 556. *Banski uslužbenci*. Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-FAR4FFoM/ocbb7d-bb-6013-44ac-89b5-8e7a87c356c5/PDF>

Čestitka

»Uspeh ni ključ do sreče,
sreča je ključ do uspeha. Če imaš rad to,
kar delaš, boš uspešen.«

Albert Schweitzer

*

Na Alma Mater Europaea – ECM je naša sodelavka **Melani Čontala**, zaposlena v Urgentnem centru SBMS, uspešno zagovarjala diplomu z naslovom

Doživljanje epidemije covid-19 pri medicinskih sestrah v Splošni bolnišnici Murska Sobota

in si pridobila naziv diplomirana medicinska sestra.

Za pridobitev strokovnega naziva ji iskreno čestitamo in ji v prihodnje želimo veliko poslovnih izzivov.

*

*Vodstvo in sodelavci Splošne bolnišnice
Murska Sobota*